

ELEMZÉSEK

HABLICSEKNÉ RICHTER MÁRIA – HOLLÓSNÉ DR. MAROSI JUDIT

A nyugdíjban, nyugdíjszerű ellátásban részesülők halandóságának földrajzi különbségei Magyarországon

Bevezetés

Ez a tanulmány folytatása az Országos Nyugdíjbiztosítási Főigazgatóságon 2007 decemberében készült „Nyugdíjban és nyugdíjszerű ellátásban részesülők halandóságának vizsgálata 2004” című munkának, amely részletes elemzést adott a nyugdíjasok, azon belül a különböző ellátásban részesülők halandóságáról. E téma kiemelten fontos – elsősorban a születéskor és a nyugdíjkorhatárnak megfelelő életkor betöltésekor várható élettartam növekedése, a társadalom öregedése miatt – a nyugdíjrendszer finanszírozhatósága szempontjából nemcsak Magyarországon, de az Európai Unió többi országában is.

A nyugdíjban, nyugdíjszerű ellátásban részesülők 3 millió feletti létszáma nagyon sokféle ellátással rendelkezőkből tevődik össze. Legnagyobb létszámú természetesen az öregségi nyugdíjasok csoportja, de jelentős a megváltozott munkaképességűek, elsősorban a rokkantsági nyugdíjasok aránya is. A különböző ellátásokban részesülők halandóságának vizsgálata során kimutathatók voltak az egyes csoportok között feltételezett eltérések is.

A tanulmányban – a rendelkezésre álló alapadatokat felhasználva – elemezzük a nyugdíjasok 2004. évi, földrajzi helytől függő halandóságát, kitérve a különböző ellátásokban részesülők megyei halandóságának vizsgálatára is. 2004-ben összesen 118 467 nyugdíjas halt meg Magyarországon, ebből 58 931 volt férfi és 59 536 nő.¹

A halandósági vizsgálatok során külön elemeztük valamennyi ellátott összesített halandóságát nemenként és megyénként, az ellátástípusok közül kiemelve az öregségi és rokkantsági nyugdíjat.

Az elérhető állományi adatok és halálozási adatok felhasználásával készültek el a különböző megyékhez, életkorokhoz, ellátásokhoz és nemekhez tartozó halandósági valószínűségek, és állt elő az adott életkorban még várható évek száma. Ez utóbbi alapján végezhettünk összehasonlítást a különböző megyei halandóságok között.

A felhasznált adatok bemutatása

Az állományi adatok az Országos Nyugdíjbiztosítási Főigazgatóság rendszeresen megjelenő állománystatisztikájából származnak [13.] a 2004. januári és a 2005. januári adatokból. Felhasználtuk a megyénkénti, születési évenkénti, nemenkénti, ellátástípusonkénti létszámokat. Ez az állomány tartalmazza a MÁV Zrt. Nyugdíj Igazgatóság megfelelő

¹ Az adatmezők összeállításában dr. Császár Gyula (ONYF), Magyariné Nagy Ildikó (NYUFIG) és Steigervald Ottóné (MÁV) nyújtottak segítséget.

adatait is. *A halandósági adatok* a Nyugdíjfolyósító Igazgatóság adatállományából, továbbá a MÁV Zrt. Nyugdíj Igazgatóság hasonló adatállományából álltak össze. Itt is rendelkezésünkre állt a meghalt ellátottak lakhelye (megye), születési éve, neme, ellátástípusa, továbbá a nyugdíjazás időpontja is. A NYUFIG külföldre is folyósít ellátásokat, de ezeket a nyugdíjasokat minden esetben kihagytuk az elemzésekből, hiszen ők sem lakóhelyük, sem egyéb életkörülményeik miatt nem sorolhatók a hazai nyugdíjasállományhoz.

Természetesen a halandósági vizsgálatnál nem térhettünk ki külön-külön minden ellátástípusra, mert egy részükhöz csak kevés ellátott tartozik.² A részletes ellátásonkénti besorolást általában összevontuk, és a későbbiekben is azon az elnevezésen hivatkozunk rájuk, ahogy az alábbiakban ezt megfogalmazzuk.

- *A nyugdíjban, nyugdíjszerű ellátásban részesülők* a 2. lábjegyzetben felsorolt ellátások összességét adják.
- *Öregségi nyugdíjasok* elnevezést adtuk azoknak, akik korbetöltött öregségi, korhatár alatti öregségi, valamint elő-, bányász- és korengedményes nyugdíjat kapnak főellátásként.
- *Rokkantsági nyugdíjasok* megnevezést kaptak azok, akik korhatár alatti rokkantsági és korhatár feletti rokkantsági nyugdíjban részesülnek főellátásként, ideszámítva a baleseti rokkantsági nyugdíjasokat is.

A nyugdíjasok létszáma és halálozása

Állományi adatok

A halandósági számítások módszertanát [1.] követve határoztuk meg az ellátottak évközepi számát, amelyhez a 2004. januári és a 2005. januári állományi adatokat használtuk fel. Az elemzésnél elsősorban a régióként összevont nemenkénti létszámadatokat vizsgáljuk, kiegészítve néhány megyei grafikkal is.

A 2004-ben nyugdíjban, nyugdíjszerű ellátásban részesültek évközepi száma 3 048 476 fő, akiknek 40,1%-a férfi, 59,9%-a nő. A nők aránya azért számottevően nagyobb, mert ők hosszabb ideig vannak bent az állományban (egy jelentős részük korábban is került be, például az öregségi nyugdíjas nők szabályos és előrehozott korhatára korábban, de még 2004-ben is alacsonyabb volt, mint a férfiaké, és ahogy a tanulmányból is látni fogjuk, a férfiakétól eltérő halandóságuk miatt tovább is maradnak a nyugdíjasok között). Ha a nemek szerinti megoszlást régióként vizsgáljuk, jelentős eltérést a régiók között nem találunk. Közép-Magyarországon a legalacsonyabb a férfiak aránya.

Az öregségi nyugdíjban részesültek évközepi száma 2004-ben 1 635 621 fő, akiknek 38,1%-a férfi, 61,9%-a nő. A nők aránya itt is azért számottevően nagyobb, mint a férfiaké, mert ők az előbb elmondottak miatt hosszabb ideig vannak bent az állományban. Jelentős különbségeket a régiók között a nemek szerinti megoszlásban itt sem találunk.

² Adataink alapján az alábbi ellátásokat vettük figyelembe (ezek mindegyike főellátásként szerepel): öregségi (korbetöltött, korhatár alatti), rokkantsági (korbetöltött, baleseti rokkantsággal együtt), rokkantsági (korhatár alatti), baleseti rokkantsági (korhatár alatti), elő-, bányász- és korengedményes, özvegyi (ideiglenes, korbetöltött, korhatár alatti), szülői nyugdíj, árvaellátás, mezőgazdasági szövetkezeti járadékok, baleseti járadék, átmeneti járadék, rendszeres szociális járadék, bányász-egészségkárosodási járadék, rokkantsági járadék, házastársi pótlék, egyéb járadék.

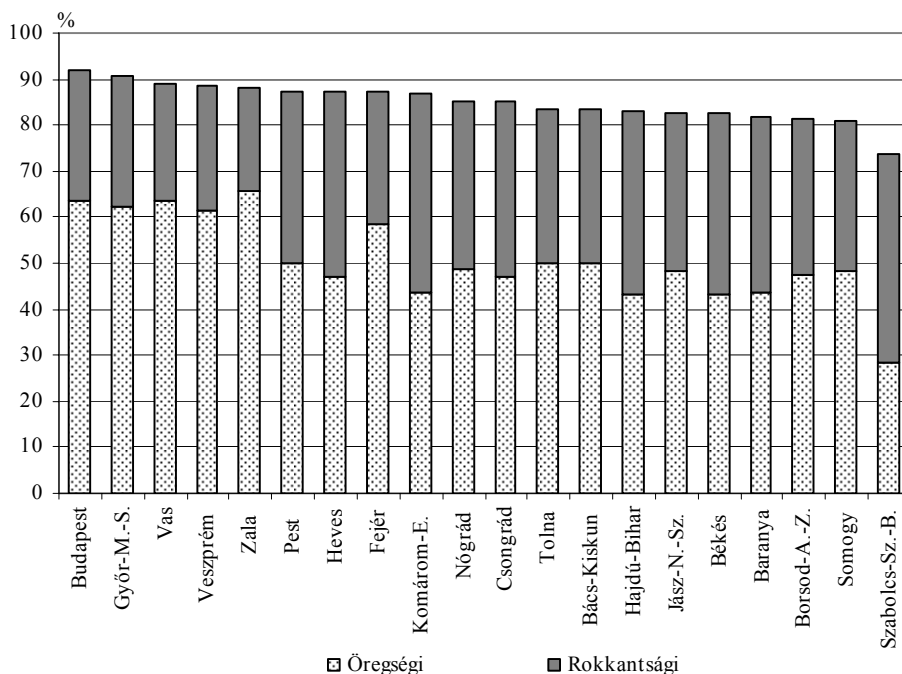
Közép-Magyarországon a legalacsonyabb a férfiak aránya (35,2%), Észak-Alföldön a legmagasabb (40,6%).

A rokkantsági nyugdíjban részesültek évközepi száma 2004-ben 805 965 fő, akiknek 52,1%-a férfi, 47,9%-a nő. Fontos kiemelni, hogy a rokkantsági nyugdíjasok között viszont magasabb a férfiak aránya, mint a nőké, ez alól egyedül Közép-Magyarország kivétel, itt kevesebben vannak a férfiak, mint a nők.

Az 1. ábrán az öregségi és a rokkantsági nyugdíjasok arányát mutatjuk be az összes ellátotton belül nemeként és megyénként. Először a férfiak adatait vizsgáljuk.

1. ábra

*Az öregségi és rokkantsági nyugdíjasok aránya az összes ellátotton belül megyénként
Férfiak*

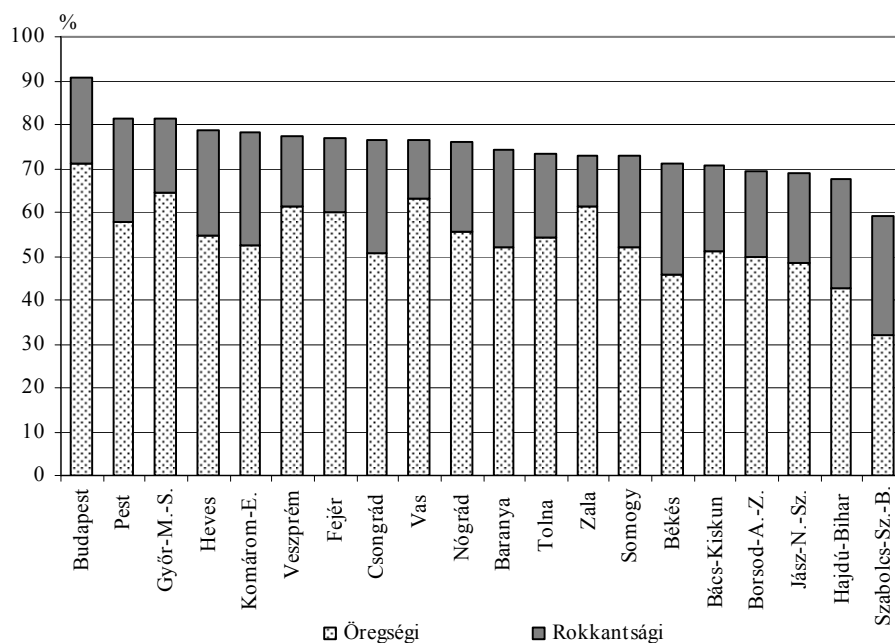

Az 1. ábrán jól látható különbségek vannak a férfiak esetében a megyék között, ha az öregségi és a rokkantsági nyugdíjasok arányát nézzük az összes ellátotthoz viszonyítva. Zala megyében a legmagasabb az öregségi nyugdíjasok aránya (65,7%), továbbá Budapest és Vas megyében 63,7%. A legalacsonyabb ez az érték Szabolcs-Szatmár-Beregben: 28,3%. A rokkantsági nyugdíjasok aránya viszont Szabolcs-Szatmár-Beregben a legnagyobb, 45,4%, Komárom-Esztergom megyében 43%. Zala megyében 22,3%-kal a legkisebb a rokkantsági nyugdíjasok aránya.

A következőkben a nők esetében nézzük az öregségi és a rokkantsági nyugdíjasok arányát az összes ellátotthoz viszonyítva (2. ábra).

2. ábra

Az öregségi és rokkantsági nyugdíjasok aránya az összes ellátotton belül megyénként Nők

A legmagasabb az öregségi nyugdíjas nők aránya Budapesten (71,0%), a legalacsonyabb Szabolcs-Szatmár-Beregen (32,0%). A rokkantsági nyugdíjasok esetében a legmagasabb értéket Szabolcs-Szatmár-Bereg megye adja 27,3%-kal, a legkisebbet Zala megye 11,6%-kal.

Míg a férfiak körében az öregségi és rokkantsági nyugdíjasok együttesen az összes ellátott kb. 80-90%-át adják, addig a nők körében (Budapestet leszámítva) az arányuk 70-80% körüli. A nők esetében ez az arány azért alacsonyabb, mert közöttük jelentősebb a főellátásként özvegyi nyugdíjban részesülők aránya, ami a férfiak esetében elhanyagolható mértékű. Míg Budapesten az özvegyi főellátásban részesülő nők aránya 4% alatti, addig a megyék többségében arányuk 10% feletti (például Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében 13% feletti). Természetesen mindkét nem esetében egyéb ellátásban részesülők is vannak.

Halálzási adatok

Az állományi adatokhoz hasonlóan, itt is elsősorban a régióként összevont adatokat vizsgáljuk, kiegészítve néhány megyei grafikonnal is.

2004 folyamán a nyugdíjban, nyugdíjszerű ellátásban részesültek közül meghalt 118 467 fő, akiknek 49,7%-a volt férfi, 50,3%-a nő. A régiók között jelentős eltérések itt sem mutatkoznak. Az országos átlagtól leginkább Közép-Magyarország tér el, ami összhangban van az állománystatisztika megfelelő arányaival is.

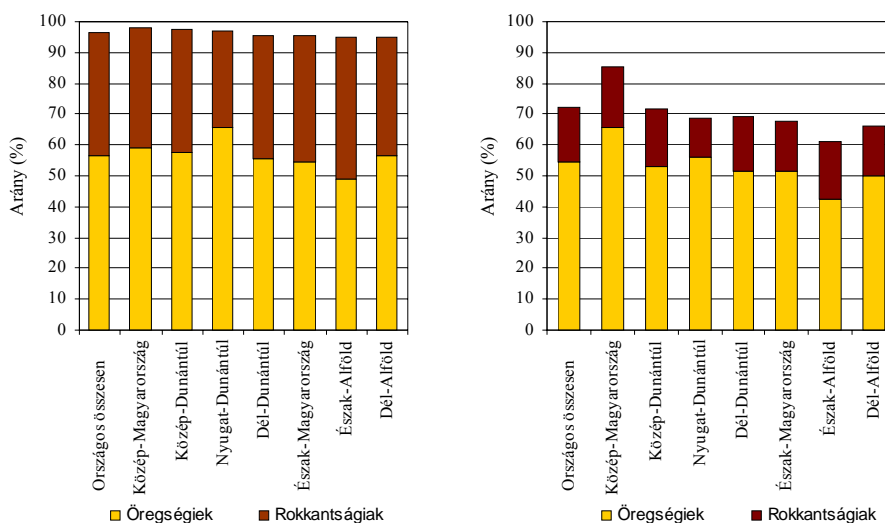
Az öregségi nyugdíjban részesültek közül 2004-ben meghalt 66 042 fő, akiknek 50,6%-a volt férfi, 49,4%-a nő. Közép-Magyarország az egyetlen régió, ahol a meghaltak között a férfiak voltak kevesebben (43,8%). Észak-Alföldön a meghalt férfiak aránya 55,8% volt, szemben a nők 44,2%-ával. Míg az öregségi nyugdíjasok állományi adataiban a férfiak és nők aránya 38,1% és 61,9%, addig a halálozásokban közel 50-50% az arányuk.

A rokkantsági nyugdíjban részesültek közül 2004-ben meghalt 33 838 fő, akiknek 68,8%-a volt férfi, 31,2%-a nő. Közép-Magyarországon a férfiak aránya 62,7% volt, ami a régiók közül a legkisebb. Észak-Magyarországon a férfiak aránya 72,6%-ot tett ki.

A 3. (a és b) ábra az öregségi és rokkantsági nyugdíjasként meghalt arányát mutatja az összes ellátottn belül régióként. A férfiak esetében az öregségi nyugdíjasok aránya a legmagasabb Nyugat-Dunántúlon volt, míg a rokkantak aránya Dél-Alföldön mutatkozott a legmagasabbnak. A nők esetében az öregségi nyugdíjasok aránya Közép-Magyarországon volt a legmagasabb. A rokkantak arányát tekintve a legkisebb értékkel Nyugat-Dunántúlt érdemes kiemelni.

3. ábra

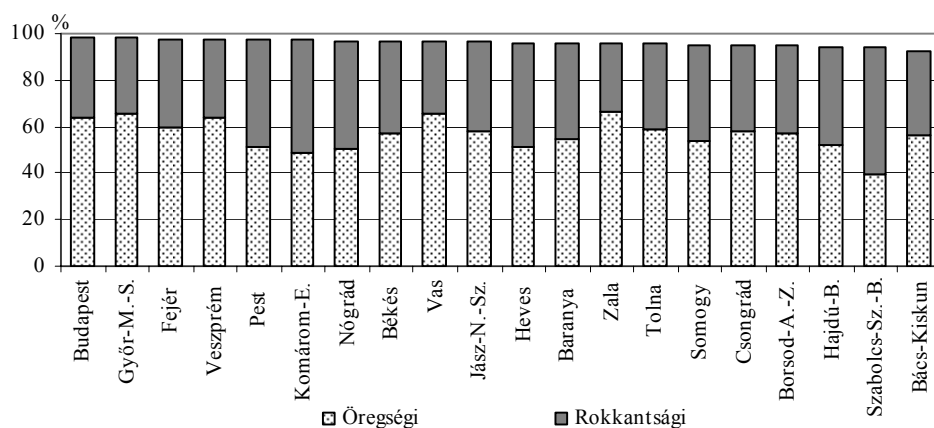
a) *Férfiak* b) *Nők*
 Az öregségi és rokkantsági nyugdíjasként meghalt aránya az összes ellátottn belül régióként, 2004 Az öregségi és rokkantsági nyugdíjasként meghalt aránya az összes ellátottn belül régióként, 2004

A 3. ábra adatait megyénként részletesen vizsgálva az alábbiakat mondhatjuk. A férfiak esetében az öregségi és a rokkantsági nyugdíjasként meghaltak együttes aránya az összes ellátottn belül 92,7% és 98,4% közötti értékeket vett fel megyénként, a legnagyobb Budapesten, a legalacsonyabb Bács-Kiskunban volt. Az öregségi nyugdíjasként meghalt férfiak aránya Zala megyében volt a legmagasabb (66,4%), Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében pedig a legalacsonyabb (39,6%). A rokkantsági nyugdíjasként meghaltak aránya „fordítva volt”, a legalacsonyabb volt ez a szám Zala megyében (29,4%), a legmagasabb Szabolcs-Szatmár-Beregben (54,1%).

4. ábra

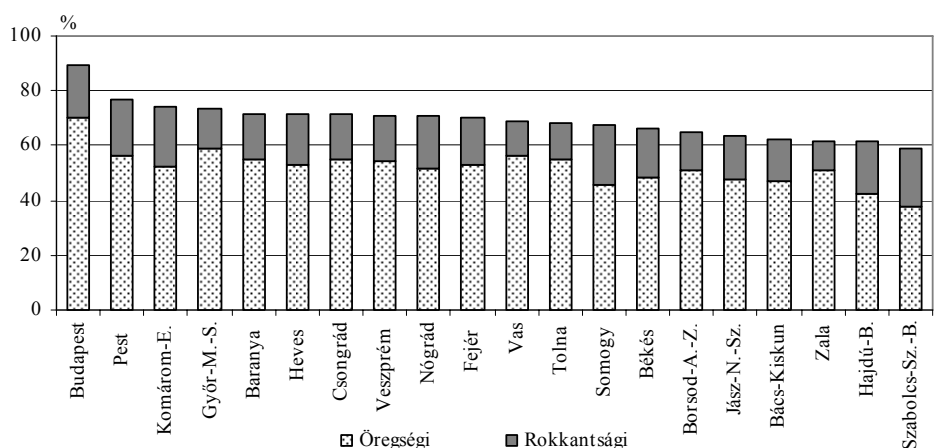
Az öregségi és rokkantsági nyugdíjasként meghalt férfiak aránya az összes ellátott férfi körében megyénként, 2004

A nők esetében azt látjuk, hogy az öregségi és a rokkantsági nyugdíjasként meghaltak együttes aránya 58,7% és 89,6% között változott megyénként. A legnagyobb volt ez az érték Budapesten, a legalacsonyabb Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében. A nők arányai sokkal alacsonyabbak voltak, hiszen közöttük jelentős azok száma, akik özvegyi nyugdíjasként halnak meg. Az öregségi nyugdíjasként meghalt nők aránya Budapesten volt a legmagasabb (70,1%), valószínűleg itt a legnagyobb a női foglalkoztatottság. Ez az arány Szabolcs-Szatmár-Beregben volt a legalacsonyabb (37,4%). A rokkantsági nyugdíjasként meghaltak aránya Vas megyében volt a legalacsonyabb (12,6%), Komárom-Esztergom megyében pedig a legmagasabb (22,0%).

5. ábra

Az öregségi és rokkantsági nyugdíjasként meghalt nők aránya az összes ellátott nő körében megyénként, 2004

A nyugdíjasok halandóságának vizsgálata megyénként

A továbbiakban a nyugdíjban, nyugdíjszerű ellátásban részesülők, illetve a fontosabb ellátástípushoz tartozók halandóságának főbb mutatóit vizsgáljuk megyénként. Tekintettel arra, hogy a megyék esetében a koréves állományi és halálozási adatok lényegesen kisebbek az országos adatoknál (egy-egy csoportba sokkal kevesebb ellátott tartozik), ezért a *halandóságot öt éves összevont korcsoportonként vizsgáltuk*. Ennek megfelelően „rövidített halandósági táblákat” állítottunk elő. Az [1.]-ben leírt módszertan alapján kiszámoltuk az elhalálozási valószínűségeket és a várható élettartamokat. A várható élettartamon pedig az adott korcsoportban becsült, még hátralevő átlagos élettartamot értjük. A nyugdíjban, nyugdíjszerű ellátásban részesülők esetében a halandóságra vonatkozó számítást a 35–39 éves korcsoporttól kezdtük, mivel a 35 év alatti halottak száma olyan kicsi, hogy további elemzésre nem alkalmas. A legutolsó korcsoport a 85 éveseket és idősebbeket tartalmazza, a táblázatok és grafikonok eddig mutatják be a halálozási mutatókat [1.].

A nyugdíjban, nyugdíjszerű ellátásban részesülők halandóságának vizsgálata

Kiszámoltuk a nyugdíjban, nyugdíjszerű ellátásban részesülők megyénkénti és régiókénti elhalálozási valószínűségeit, valamint a férfiak és nők várható élettartamait korcsoportonként.

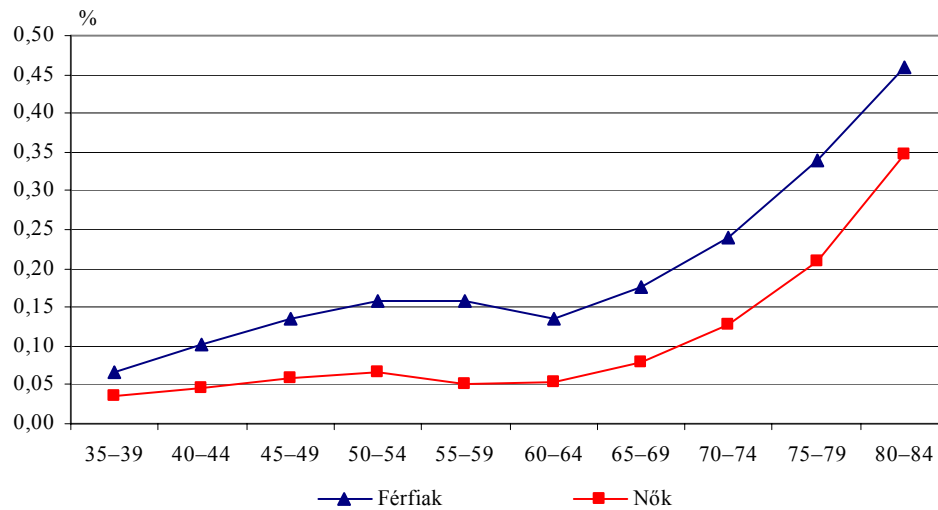
A nyugdíjas állomány összességében nagyon sokrétű, az ellátottak különböznek a folyósított ellátásuk, az életkoruk és egyéb paramétereik alapján. Így a 35 éves korukban meghaltak feltehetően elsősorban a rokkantsági nyugdíjasok köréből kerültek ki. Ahogy később látni fogjuk, a rokkantsági nyugdíjasok halandósága jelentősen eltér az egyéb ellátásban részesülőkétől. A táblázatból jól érzékelhető a férfiak és a nők közötti jelentős különbség a várható élettartamban, ami különösen fiatal korban szembetűnő.

A 6. ábra korcsoportonként a nyugdíjban, nyugdíjszerű ellátásban részesülők 2004-re számított elhalálozási valószínűségeit szemlélteti. Jól látható a férfiak és a nők közötti óriási különbség. Nézzük a férfiak görbéjét! Az elhalálozási valószínűségek 55–59 éves korig növekednek, és ezekben az életkorokban viszonylag magas (a 65–69 éves korcsoportéhoz közeli) elhalálozási valószínűségeket is látunk. A görbe azonban 60–64 éves korra visszaesik, majd meredeken emelkedik tovább. Ugyanez a nőknél, bár kisebb mértékben, de 50–54 éves korban következik be. Feltevésünk szerint a rokkantsági nyugdíjasok magasabb elhalálozási valószínűségei jelennek itt meg, mivel ebben az életkorban öregségi nyugdíjas még csak kis számban van az állományban.

A 7. ábrán ábrázoltuk a nyugdíjban, nyugdíjszerű ellátásban részesülők 2004-re számított várható további élettartamát. Az eredmények azt mutatják, hogy a 35–39 éves korcsoportban várható élettartam a férfiakra nézve még 27,7 év, a nők esetében 38,7 év. A két nem közötti különbség 11 év, ami az életkor előrehaladtával fokozatosan csökken, a 80–84 éves korcsoportnál már csak 1,3 év.

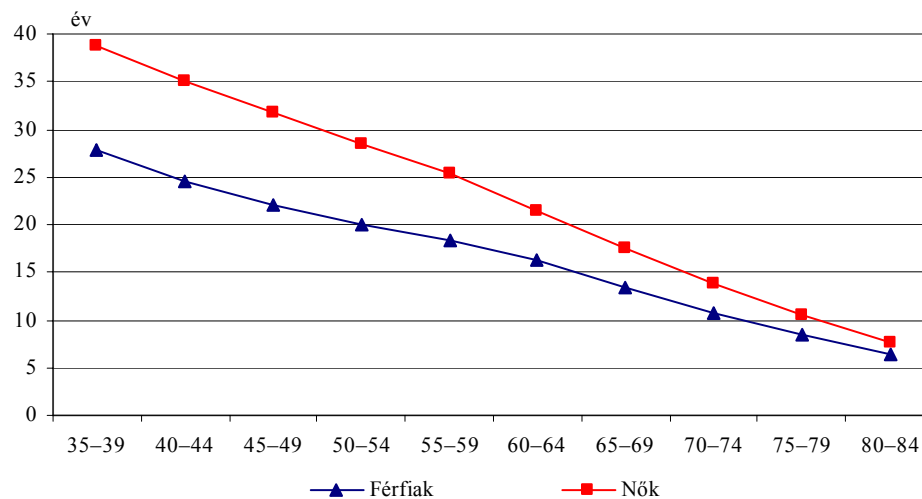
6. ábra

A nyugdíjban, nyugdíjszerű ellátásban részesülők korcsoportonkénti elhalálási valószínűségei, 2004

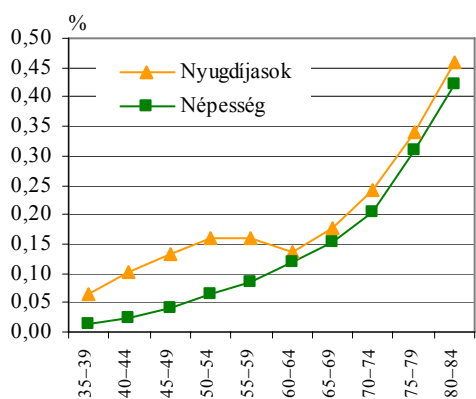
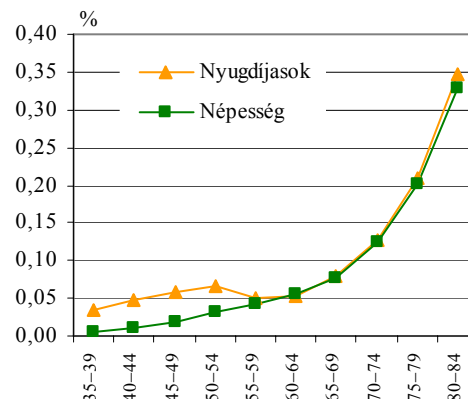
7. ábra

A nyugdíjban, nyugdíjszerű ellátásban részesülők várható további élettartama, 2004

Összehasonlításként bemutatjuk az [1.] alapján a magyarországi népességre és a nyugdíjasokra számított halandósági valószínűségeket hasonló korcsoportos bontásban mindkét nemre (8. ábra).

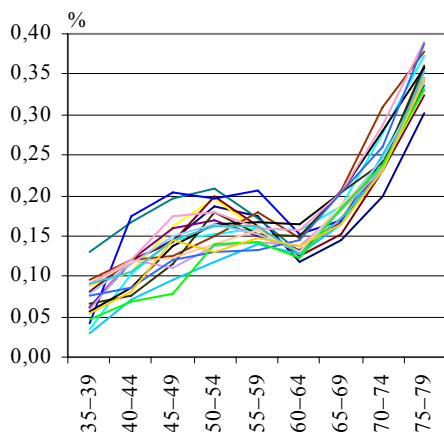
8. ábra

*A férfiak elhalálozási valószínűségei
korcsoportonként, 2004**A nők elhalálozási valószínűségei
korcsoportonként, 2004*

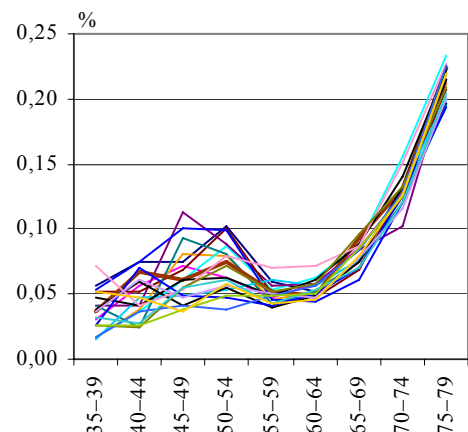
A nyugdíjban, nyugdíjszerű ellátásban részesülők elhalálozási valószínűségeit korcsoportonként összehasonlítva a magyarországi népességgel (KSH), különösen a férfiak esetében szembetűnő a fiatal nyugdíjasok magasabb elhalálozási valószínűsége. Ennek hátterében a rokkantsági nyugdíjasok kedvezőtlenebb életkilátásai állnak. A nők esetében is megvan az eltérés, de nem olyan jelentős.

A megyénkenti elhalálozási valószínűségeket mutatják a 9–12. ábrák. A jobb áttekinthetőség végett kevesebb korcsoport adatait ábrázoljuk. (Az egyes megyék konkrét azonosíthatóságára nem törekedtünk az ábrák méretei miatt.)

9. ábra

*A férfi nyugdíjasok elhalálozási
valószínűségei megyénként, 2004*

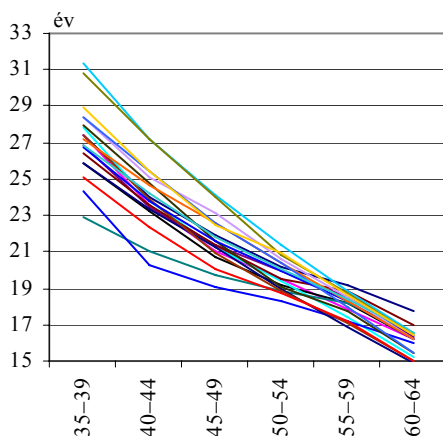
10. ábra

*A női nyugdíjasok elhalálozási
valószínűségei megyénként, 2004*

A férfiak esetében elsősorban fiatal korban látszik a megyék között különbség, ami a rokkantsági nyugdíjasok közötti feltételezett eltérésekből adódik. Ezzel a kérdéssel részletesen a rokkantsági nyugdíjasoknál foglalkozunk.

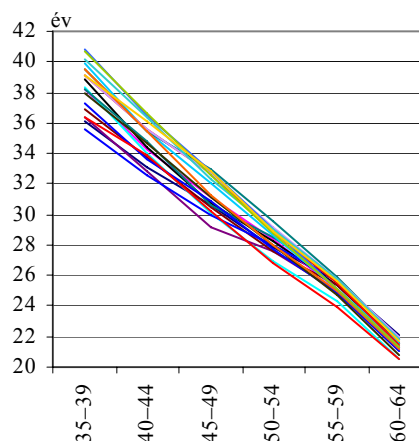
11. ábra

A férfi nyugdíjasok várható további élettartama megyénként, 2004

12. ábra

A női nyugdíjasok várható további élettartama megyénként, 2004

A várható további élettartamokat csak 60–64 éves korig rajzoltuk ki, hogy jól láthatóak legyenek a megyék közötti különbségek. A férfiak esetében 35–39 éves korban Baranyában legmagasabb a még várható élettartam: 31,3 év, míg Vas megyében a legalacsonyabb, 22,9 év. A következő korcsoport, a 40–44 évesek számára a legkedvezőbb Baranya és Békés megye 27,2 évvel, szemben Zala megyével, ahol ez az érték 20,3 év. 60–64 éves korra a korábbi sorrend megváltozik. A még várható élettartam Budapesten lesz a legmagasabb (17,7 év), a legalacsonyabb Borsod-Abaúj-Zemplén, Nógrád és Somogy megyékben (15 év). A fiatal korcsoportban szélsőséges megyék (Baranya és Vas) idősebb korra a még várható élettartam szempontjából egymással megegyezően a középmezőnybe kerülnek (16,5 év).

A megyék közötti különbségek a nők esetében kisebb mértékűek. A várható élettartamokat itt is csak 60–64 éves korig rajzoltuk ki. A nőknél 35–39 éves korban legmagasabb a várható élettartam Szabolcs-Szatmár-Bereg, Békés és Bács-Kiskun megyékben (40 év felett), a legalacsonyabb Zala megyében (35,6 év) és Budapesten (36,1 év). A következő korcsoportban a sorrend hasonló az előzőhöz. 60–64 éves korra a korábbi sorrend megváltozik. A még várható élettartam Budapesten lesz a legmagasabb (22,1 év), Nógrád és Komárom-Esztergom megyékben pedig a legalacsonyabb (20,5 év). Idősebb korban a nők körében a megyék közötti különbségek alig érzékelhetők.

A fiatalkori eltérések a még várható élettartamban elsősorban a megyei rokkantsági nyugdíjasok halandóságával lehetnek összefüggésben, azaz a fiatal rokkantsági nyugdíjasok egészségi állapotától függenek. A fiatalkori rokkantsági nyugdíjasok miatt nehéz a nyugdíjasok összességére következtetéseket levonni.

A rokkantsági nyugdíjasok halandóságának vizsgálata

Az öregségi nyugdíjasok létszáma a legnagyobb a rendszerben, mégis a rokkantsági nyugdíjasok halandóságával foglalkozunk elsőként, mert ők életkorukat tekintve hosszabb időszakot fednek le, mint az öregségi nyugdíjasok. 35 éves kortól már el nem hanyagolható számban vannak korhatár alatti rokkantsági nyugdíjasok az állományban.

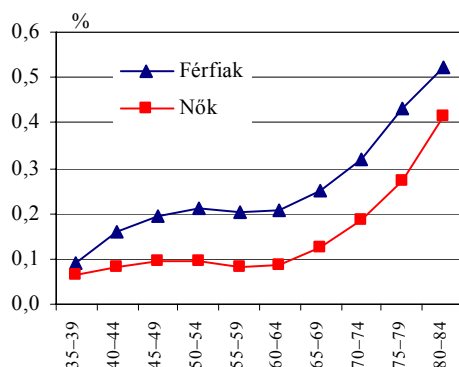
Kiszámoltuk a rokkantsági nyugdíjban részesülők megyénkénti és régiókénti elhalálási valószínűségeit és a várható élettartamokat férfiak és nők esetében korcsoportonként. Feltűnő, hogy például egy 35–39 éves rokkantsági nyugdíjban részesülő férfi további várható élettartama 22,49 év, ami a várható elhalálási kort jóval a törvényes öregségi nyugdíjkorhatár elé teszi. Eközben a KSH [1.] szerint a teljes magyar férfínépességre becslve a várható élettartam 35,22 év lenne. A különbség jelentős, csaknem 13 év. Ugyanez a nők esetében kissé kedvezőbb, 32,63 év, miközben a KSH [1.] szerint a teljes magyar női népességre becsült érték 43,02 év. A rokkantsági nyugdíjas nők esetében a 35–39 éves korban várható elhalálási kor 10 évvel magasabb, mint az ugyanezen korcsoportú férfiaké.

Jól látszik a halandóságból, hogy aki fiatalon megrokkban, annak az életkilátásai nagyon kedvezőtlenekek. Ezt a jelenséget támasztja alá az a tény is, hogy a fiatalon megrokkantak között arányaikban többen vannak az I., illetve II. rokkantsági csoporthoz tartozók (100%-ban rokkantak), ahogy ezt az állománystatisztika és az évenkénti új rokkantsági nyugdíjasok adatainak elemzése során kapott eredmények is bizonyítják. Fiatalabb korban feltehetően még nem a fokozottabb ütemű „elkopás” miatt válik valaki rokkanttá, hanem inkább valamilyen súlyos betegség miatt, amely előbb-utóbb végzetessé válhat.

A 13. ábrán láthatók a rokkantsági nyugdíjban részesülők 2004. évi korcsoportos elhalálási valószínűségei. Szembeötlő a férfiak és a nők közötti jelentős különbség. A férfiak görbéjét nézve 50–54 éves korban viszonylag magas elhalálási valószínűséget látunk, amely 55–64 éves korra visszaesik, majd meredeken emelkedik. Hasonlót a nőknél is tapasztalunk, bár kisebb mértékben.

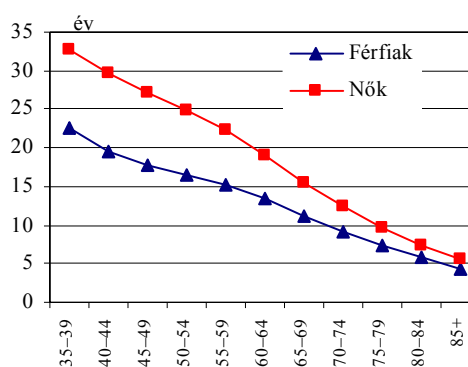
13. ábra

A rokkantsági nyugdíjban részesülők korcsoportonkénti elhalálási valószínűségei, 2004

14. ábra

A rokkantsági nyugdíjban részesülők korcsoportonkénti várható további élettartama, 2004

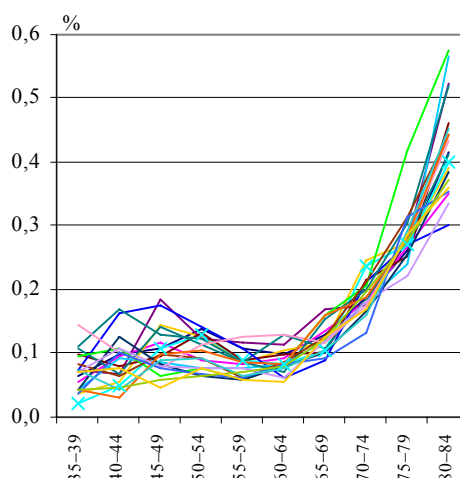
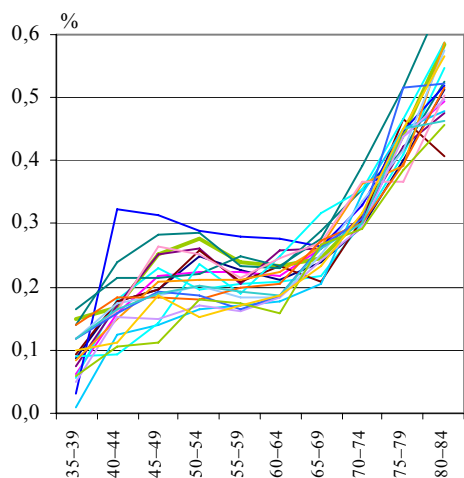
A 14. ábra mutatja a rokkantsági nyugdíjban részesülők várható további élettartamát 2004-re számítva. Az adatok azt mutatják, hogy a 35–39 éves korban még várható élettartam a férfiakra nézve 22,5 év, a nőkre 32,6 év. A két nem közötti különbség 10 év, ami az életkor előrehaladtával fokozatosan csökken, a 80–84 éves korcsoport esetén már alig több 1 évnél. A megyénkénti elhalálozási valószínűségeket mutatja a 15–16. ábra.

15. ábra

16. ábra

A férfi rokkantsági nyugdíjasok elhalálozási valószínűségei megyénként, 2004

A női rokkantsági nyugdíjasok elhalálozási valószínűségei megyénként, 2004

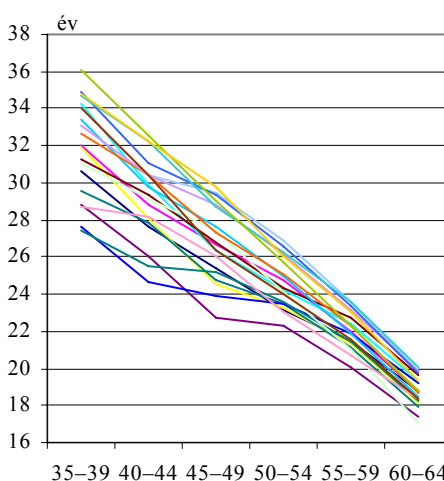
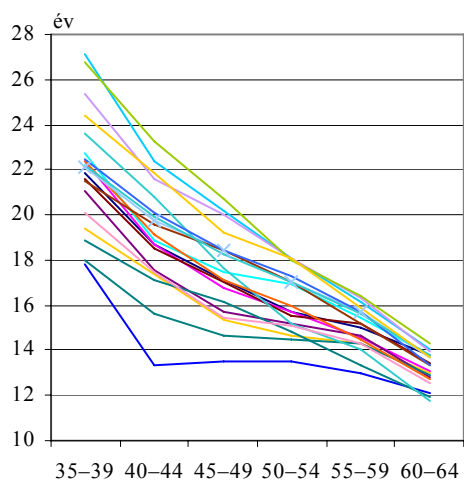

17. ábra

18. ábra

A férfi rokkantsági nyugdíjasok várható további élettartama megyénként, 2004

A női rokkantsági nyugdíjasok várható további élettartama megyénként, 2004

A férfiak esetében 35–39 éves korban Baranyában legmagasabb a várható élettartam: 27,1 év, Békés megyében 26,7 év, míg Zalában a legalacsonyabb 17,8 évvel, Vas megyében is alig 18 év. A következő korcsoportban, a 40–44 éveseknél is hasonló a megyék helyzete, a legkedvezőbb Békés megyében, majd Baranya, Csongrád és Hajdú-Bihar következik. Ugyanakkor Zala megyében ez az érték 13,3 év. A rokkantsági nyugdíjas férfiaknál fiatal életkorban a várható további élettartamot tekintve a megyék között jelentős eltérés mutatkozik.

Hogy a halandóság szempontjából egy megye „jó” vagy „rossz”, az feltételezésünk szerint elsősorban a megyei rokkantsági nyugdíjasok egészségi állapotának a függvénye. Az Országos Nyugdíjbiztosítási Főigazgatóságon 1996 óta éves rendszerességgel készül elemzés az újonnan rokkantsági nyugdíjba vonulókról. Ennek keretében vizsgáltuk az új megállapítások arányát megyénként az aktív népességhez viszonyítva. Azt tapasztaltuk, hogy a megrokkánási arányok 1996 óta folyamatosan éppen Zala és Vas megyében voltak az országos átlag alatt.

A halandóság szempontjából „jobb” megyékben – Baranya, Csongrád és Hajdú-Bihar – a megrokkánási arányok 1996 óta folyamatosan az országos átlag felettié váltak. Ez arra enged következtetni, hogy *azokban a megyékben, ahol a megrokkánási arány alacsony, ott a rokkantsági nyugdíjasok egészségi állapota összességében rosszabb, a rokkantsági nyugdíjasok egy szűkebb kört fednek le. Ahol viszont a megrokkánási arány magasabb, azaz arányaiban több a rokkant, ott a rokkantsági nyugdíjasok egy szélesebb réteget alkotnak, átlagosan jobb egészségi állapottal.*

A megyék közötti különbségek a nők esetében valamivel kisebb mértékűek, de jelentősnek tekinthetők. A várható további élettartam 35–39 éves korban Békés megyében a legmagasabb, 36 év, Szabolcs-Szatmár-Beregben 34,9 év, Csongrádban 34,8 év, míg Somogy megyében a legalacsonyabb, mindössze 27,4 év és Zalában is csak 27,7 év. A következő korcsoportban, a 40–44 éveseknél is hasonló a megyék helyzete, a legkedvezőbb Békés megye, majd Csongrád és Szabolcs-Szatmár-Bereg következik. A sor másik végén Zala, Somogy és Veszprém megye helyezkedik el. Hasonló mondható el a megyei megrokkánási arányok és a várható életkilátások összefüggésében, mint a férfiaknál.

Az öregségi nyugdíjasok halandóságának vizsgálata

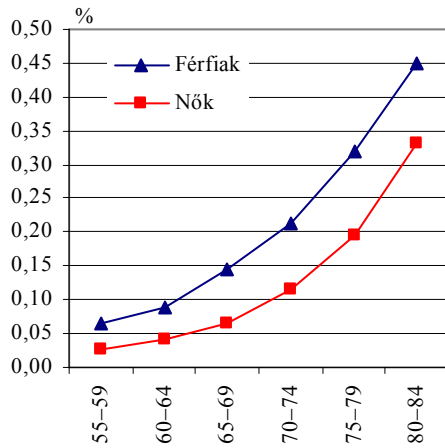
Tekintettel az öregségi nyugdíjkorhatárra, még az előrehozás lehetőségével és az egyéb kedvezményekkel együtt is, öregségi nyugdíjban 55 éves kor alatt csak kevesen vannak. Ezért az elhalálozási valószínűségeket, a várható élettartamokat is ettől az életkortól kezdve készítettük el.

A 19. ábrán láthatók korcsoportonként az öregségi nyugdíjban részesülők elhalálozási valószínűségei 2004-re. Jól érzékelhető a férfiak és a nők közötti különbség, ami a vizsgált életkorok során folyamatosan megmarad.

A 20. ábra szemlélteti az öregségi nyugdíjban részesülők várható további élettartamát 2004-re vonatkozóan korcsoportonként. Az adatok azt mutatják, hogy a 60–64 éves korcsoportban még várható élettartam a férfiakra nézve 17,8 év, a nők esetében 22,5 év. A két nem közötti különbség közel 5 év, ami az életkor előrehaladtával fokozatosan csökken, 80–84 éves korcsoportban már csak másfél év.

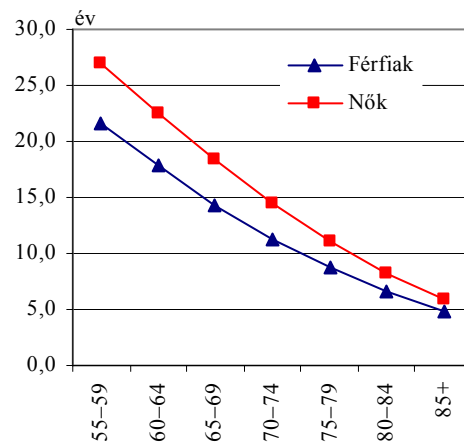
19. ábra

Az öregségi nyugdíjban részesülők korcsoportonkénti elhalalozási valószínűségei, 2004

20. ábra

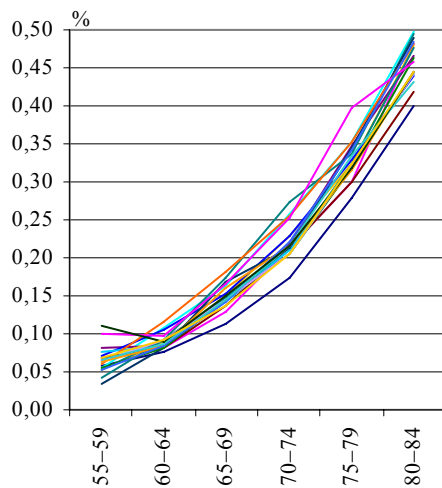
Az öregségi nyugdíjban részesülők korcsoportonkénti várható további élettartama, 2004

A megyénkénti elhalalozási valószínűségeket mutatja a 21–24. ábra.

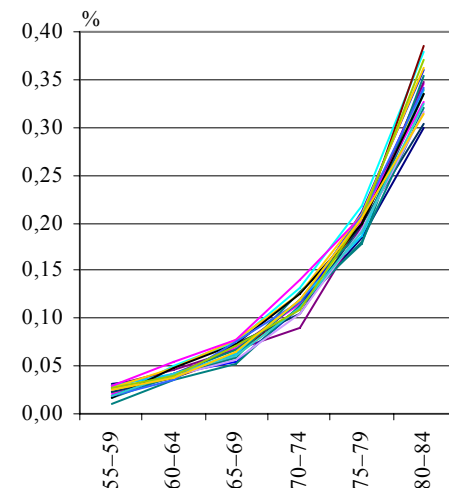
21. ábra

A férfi öregségi nyugdíjasok elhalalozási valószínűségei megyénként, 2004

22. ábra

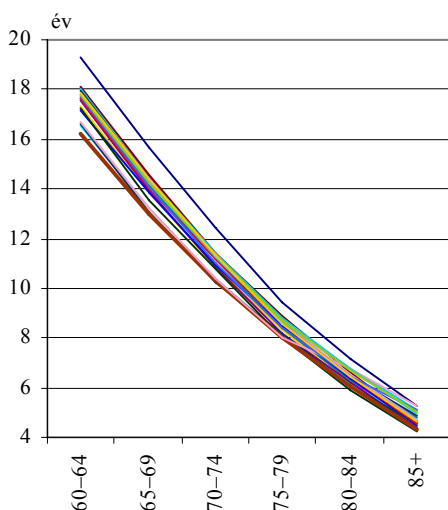
A női öregségi nyugdíjasok elhalalozási valószínűségei megyénként, 2004

A férfiak esetében Budapesten a legalacsonyabbak az elhalalozási valószínűségek, míg Borsod-Abaúj-Zemplén, Somogy és Nógrád megyében nagyobbak ezek az értékek. A nők adataiban a megyék közötti eltérések kisebbek. Alacsony a valószínűség Heves megyében, szemben Nógrád és Komárom-Esztergom megyével, ahol magasabb.

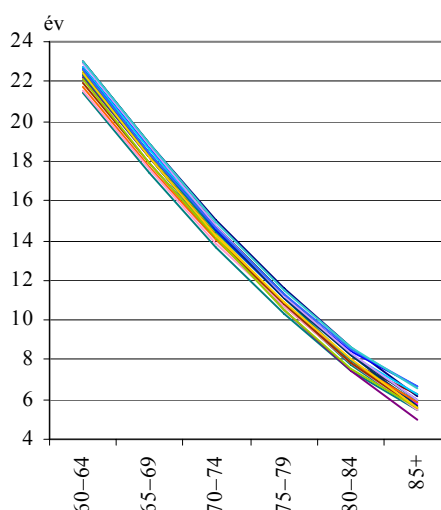
23. ábra

A férfi öregségi nyugdíjasok várható további élettartama megyénként, 2004

24. ábra

A női öregségi nyugdíjasok várható további élettartama megyénként, 2004

Az öregségi nyugdíjas férfiak életkilátásai Budapesten a legjobbak, Borsod-Abaúj-Zemplén, Nógrád, Somogy megyében kedvezőtlenebbek. A nők még várható élettartamai között – az elhalálozási valószínűségekkel összhangban – viszonylag kicsik a különbségek. Legkedvezőbb életkilátásokkal a nők Heves és Bács-Kiskun megyében rendelkeznek, szemben Nógrád és Komárom-Esztergom megyével.

A megyei halandóságok összehasonlítása

A standardizált halandósági adatok

A megyénkénti és korcsoportonkénti halálozási valószínűségek összehasonlítására kétszemponos varianciaanalízist készítettünk. A vizsgálatban az egyik „faktor” a korcsoport, a másik pedig a megye volt. Vizsgáltuk, hogy van-e a megyének és a korcsoportnak kimutatható hatása az elhalálozási valószínűségekre.

Az összes nyugdíjasra számított varianciaanalízis eredménye az volt, hogy a nők esetében egyáltalában nincs szignifikáns eltérés a megyék között, a férfiak esetében sem jelentős a megyei hatás. Sokkal inkább a korcsoportonkénti eltérések dominálnak. A nőkre számított megyei F-érték $F_{nők}(19,190)=1,8408$, a férfiakra $F_{férfiak}(19,190)=3,1534$, az F-próba kritikus értéke $p=5\%$ mellett 1,91. A nőkre számított F-érték az elfogadási határ alá esik, azaz statisztikailag nem mutatható ki megyei hatás a női nyugdíjasok halandósági valószínűségeiben. Férfiaknál már a kritikus fölötti az F-érték, de nem tekinthető jelentősnek. (A korcsoportra kapott F-értékek: $F_{nők}(10,190)=488,4$, $F_{férfiak}(10,190)=447,8$.)

A rokkantsági nyugdíjasok megyei korcsoportos halandóságára számított $F_{nők}(19,190)=2,6652$, a férfiakra $F_{férfiak}(19,190)=3,0158$. Mindkét F-érték szignifikáns, de szintén nem jelentős a korcsoportonkénti hatáshoz képest. (A korcsoportra kapott F-értékek: $F_{nők}(10,190)=220,8$, $F_{férfiak}(10,190)=164,4$.)

Az öregségi nyugdíjasok megyei korcsoportos halandóságára számított $F_{nők}(19,114)=1,8820$, a férfiakra $F_{férfiak}(19,114)=2,2672$, az F-próba kritikus értéke $p=5\%$ mellett 1,94. A nőkre számított F-érték nem szignifikáns, a férfiakra számított F már szignifikáns, de szintén nem jelentős a korcsoportonkénti hatáshoz képest. (A korcsoportra kapott F-értékek $F_{nők}(6,114)=2247,4$, $F_{férfiak}(6,114)=1368,7$.)

A statisztikailag nem jelentős megyei eltéréshez kerestünk olyan mérőszámot, amely segítségével a megyei halandóságok összehasonlíthatóvá válnak (például nagyság szerint sorba rendezhető). A demográfiában használt standardizálás módszerét alkalmaztuk. Ennek segítségével a megyei korcsoportonkénti halandósági adatoknak az országos összesen (mint standard) nyugdíjasállomány korcsoportonkénti létszámadataival súlyozott átlagát határoztuk meg. Az így kapott súlyozott átlagok, mint mérőszámok, már összehasonlíthatóvá válnak. A megyei korcsoportonkénti (években számított) még várható élettartamok standardizált átlagát meghatároztuk férfiakra és nőkre, a nyugdíjasok összességére és a különböző ellátásban részesülőkre is. Az így számolt megyei átlagok természetesen annál jobban eltérnek az országos összesen átlagtól („belföld” néven hivatkozunk rá), minél inkább különböznek az egyes korcsoportokra számított várható élettartamok az egyes megyékben. Így ezeknek a megyei súlyozott átlagoknak a belföldtől mint standard kiindulási adattól való eltérése mutatja, hogy az adott megyében rosszabb vagy jobb a halandóság, mint az országos átlag.

Mindkét nem és minden megye esetében kiszámítottuk a megyei standardizált átlag és az országos átlag különbségét. A 25. ábrán az X tengelyen a férfiak, az Y tengelyen a nők megyei adatait tüntettük fel, így minden megyéhez egyetlen pont tartozik a síkon. A belföld adata tehát a (0;0) pontpár, és minél távolabb van egy megye ettől, annál jobban eltér abban a megyében a halandóság. Az egymáshoz közeli pontok (megyék) pedig azt mutatják, hogy azokban a megyékben nincs jelentős eltérés a halandóságban (még várható élettartamban).

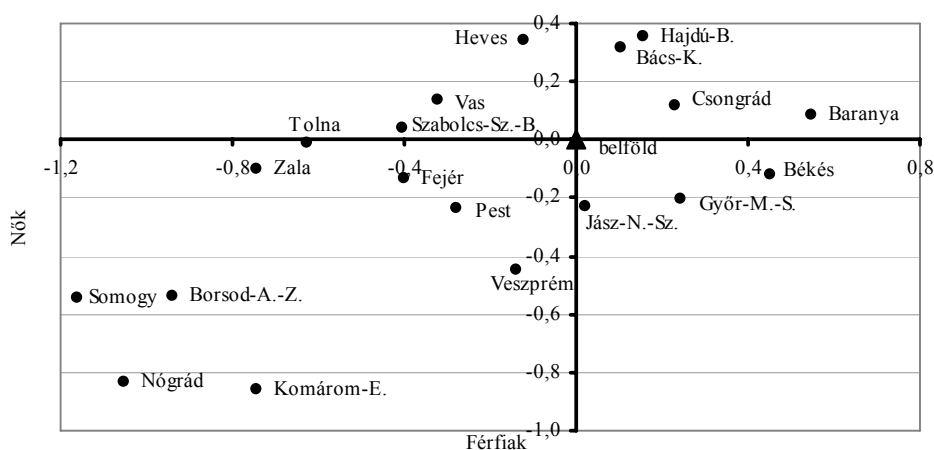
A vízszintes tengely mutatja a férfiak standardizált átlagát, a belföld (0;0) ponttól balra eső pontokban rosszabb a férfiak várható élettartama, a függőleges tengely pedig hasonlóan a női várható élettartamokat mutatja. Így a négy részre osztott sík jobb felső részében azok a megyék állnak, ahol mindkét nemre jobb a várható élettartam, mint az országos átlag, a bal felső részében a nőkre számított átlagok jobbak, a férfiakra számított megyei átlagok rosszabbak, mint az országos átlag. A jobb alsó részben azok a megyék vannak, amelyekben a nőkre rosszabb, a férfiakra jobb a halandóság, a bal alsó részben pedig mindkét nemre rosszabb a halandóság az országos átlagnál.

A 25. ábrából leolvasható, hogy a halandóság szempontjából e mutató alapján a férfiaknál legjobb Budapest, a nőknél Hajdú-Bihar és Heves megyék. Mindkét nem esetében a legrosszabbak Somogy, Borsod-Abaúj-Zemplén, Nógrád és Komárom-Esztergom megyék.

A rokkantsági nyugdíjasokat, mivel a megyei korcsoportos elhalálózási valószínűségeknél a fiatal rokkantaknál láttunk jelentősebb eltérést, két csoportra osztottuk: az 55 év alattiakra és a legalább 55 évesekre. Ennek megfelelően két ábra készült, hasonlóak, mint az összes nyugdíjas esetében.

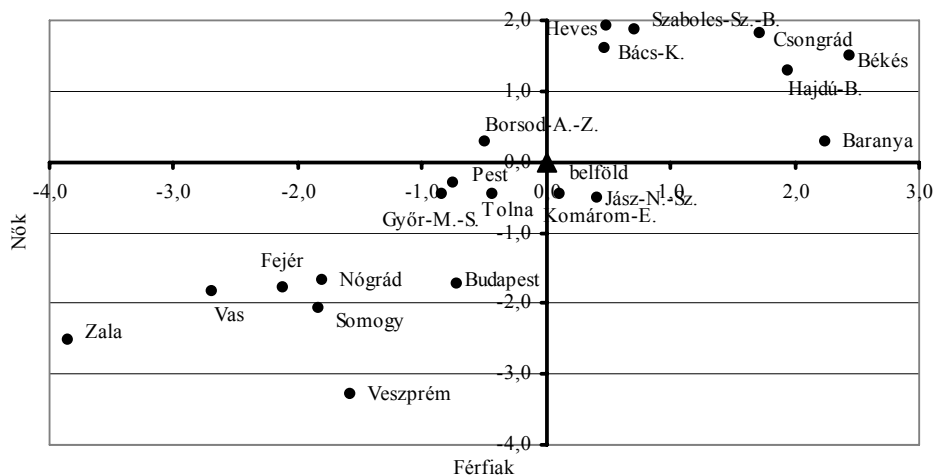
25. ábra

A megyék nemenkénti standardizált még várható élettartamai – eltérések az országos átlagtól (nyugdíjban, nyugdíjszerű ellátásban részesülők összesen)

26. ábra

A megyék nemenkénti standardizált még várható élettartamai – eltérések az országos átlagtól (fiatalabb, 55 év alatti rokkantsági nyugdíjasok)

A 26. ábra alapján jól látszik, hogy az országos átlagnál „jobbak” Baranya, Hajdú-Bihar, Békés, Csongrád, Szabolcs-Szatmár-Bereg, Bács-Kiskun és Heves megyék, ahol a megrokkánási arányok tartósan az országos átlag felettié váltak.

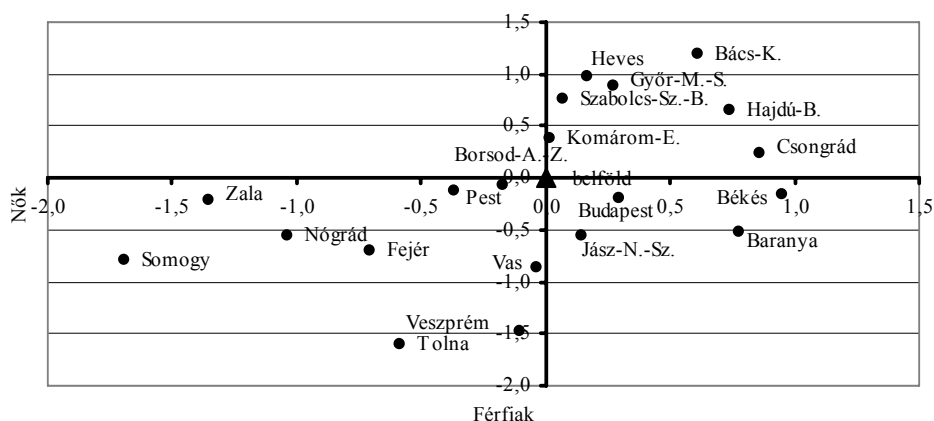
A „legrosszabbak” Zala, Veszprém, Vas, Somogy, Fejér, Nógrád és Budapest, ahol pedig a megrokkánási arányok folyamatosan az országos átlag alattiak voltak. Itt is érzékeljük azt az összefüggést, amit már a rokkantsági nyugdíjasok megyei halandóságánál leírtunk, hogy azokban a megyékben „rosszabb” a halandóság, ahol a rokkantsági nyugdíjasok aránya kisebb.

A 27. ábra az idősebb rokkantsági nyugdíjasok standardizált még várható élettartama alapján készült. Az összkép hasonló, mint a fiatalok esetében, de egy kicsit kedvezőbb Budapest helyzete, és látszik, hogy az idősek esetében is a dunántúli megyék a rosszabbak.

Mindezek alapján azt mondhatjuk, hogy a rokkantsági nyugdíjasok megyei halandóságát a megyében élő rokkantsági nyugdíjasok egészségi állapota határozza meg.

27. ábra

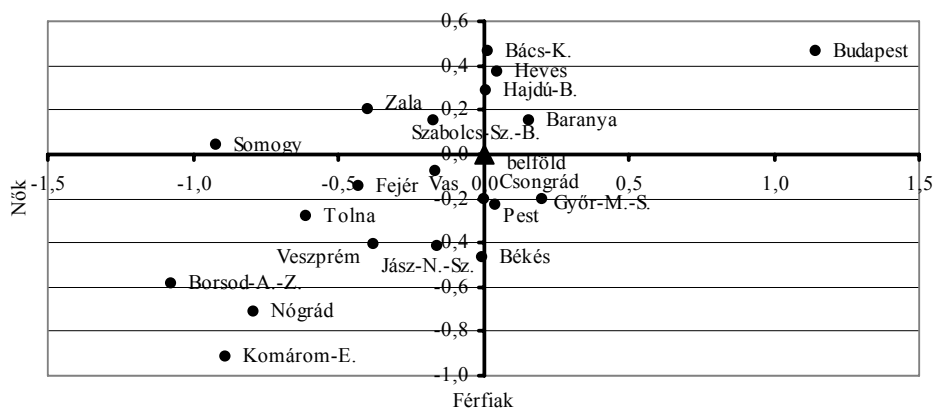
A megyék nemenkénti standardizált még várható élettartamai – eltérések az országos átlagtól (idősebb, 54 év feletti rokkantsági nyugdíjasok)

Az öregségi nyugdíjasok standardizált még várható élettartamát a 28. ábra mutatja be. Az öregségi nyugdíjasoknál Budapest messze elvágik az országos átlagtól és valamennyi megyétől is. Egyértelműen itt a legmagasabb a várható élettartam. Az öregségi nyugdíjasok szempontjából pedig a „legrosszabb” megyék Borsod-Abaúj-Zemplén, Nógrád és Komárom-Esztergom, mindkét nem esetében.

28. ábra

A megyék nemenkénti standardizált még várható élettartamai – eltérések az országos átlagtól (öregségi nyugdíjasok)

A megyei halandósági adatok bemutatása a különböző ellátásban részesülők egy-egy speciális korcsoportjára

A továbbiakban a 29–30. ábra – 4 tónussal kitöltve az egyes megyéket – mutatja a különböző ellátásban részesülőkre számított még várható élettartamokat. A hasonló tónussal jelölt megyék e mutató szempontjából hasonlóknak tekinthetők.

Az öregségi nyugdíjasok térképe a 60–64 éves korosztály még várható élettartamát mutatja. A férfiak esetében csak Budapest sötét tónusú (a legjobb), nőknél több ilyen megye is szerepel, ezek a megyék a 28. ábra jobb felső sarkában, a függőleges tengelyen „fekszenek”. Az észak-magyarországi „rossz” megyék mellett látható még a férfiak várható élettartama szempontjából „rossz” Somogy megye is. Ez a jelenség összhangban van a standardizált adatok alapján készült 28. ábrán láthatókkal.

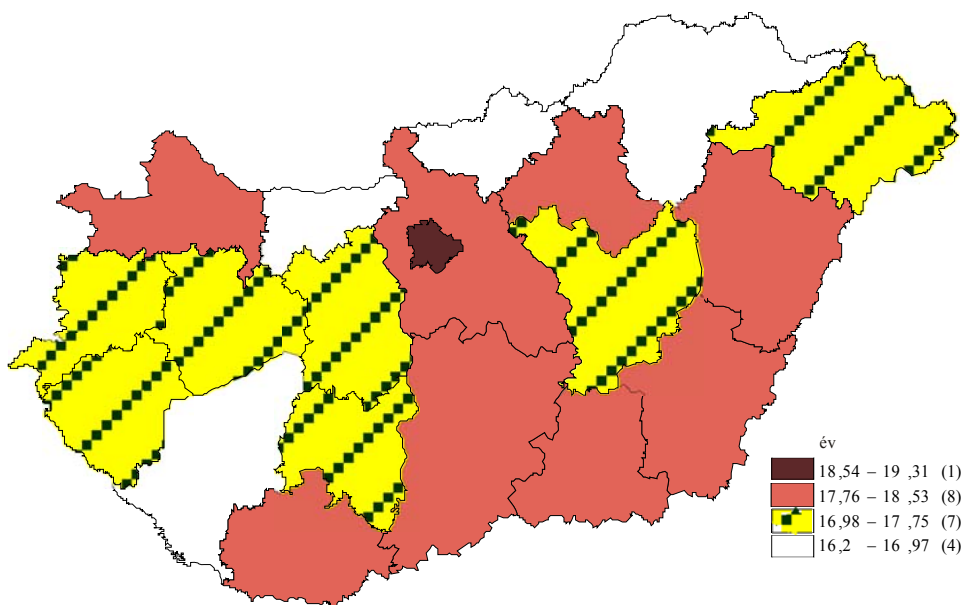
A rokkantsági nyugdíjasok közül a már többször kiemelt fiatalabb rokkantak közül az 50–54 éves korcsoport még várható élettartamát mutatják megyénként a 30. ábra rokkantsági térképei. Ezeket összevetve a 26. ábra (fiatal rokkantak) standardizált várható élettartamával, főleg a fiatalabb korban látható, nyugat-dunántúli kedvezőtlen halandóságot emelhetjük ki. Ez a jelenség az egész vizsgálat során visszatér.

A kapott eredmények összefoglalása

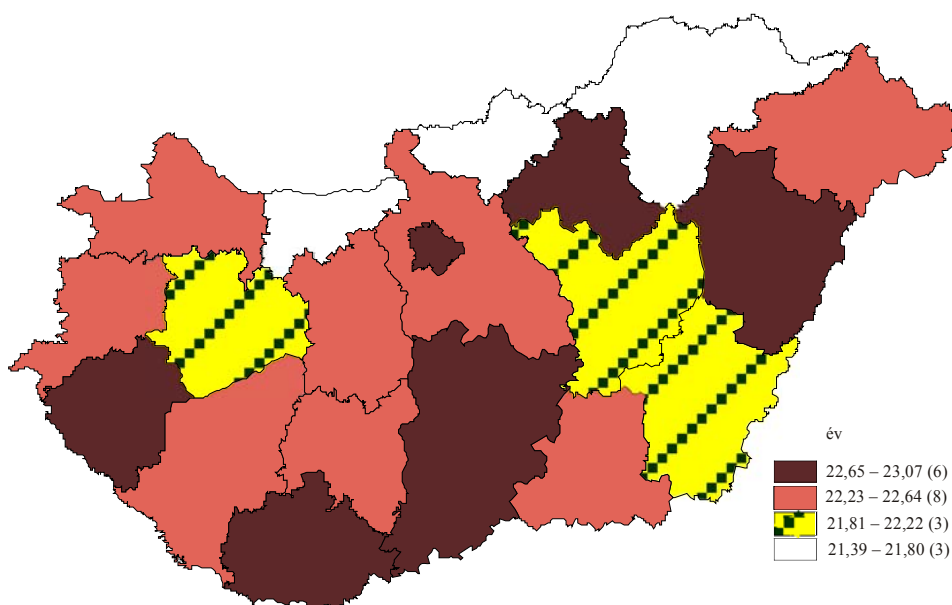
- A nyugdíjban, nyugdíjszerű ellátásban részesülők 60–64 éves korosztályában a várható élettartam mindkét nemnél Észak-Magyarországon a legalacsonyabb. A férfiaknál Borsod-Abaúj-Zemplén megyében a várható élettartam a fenti korosztályra 15,0 év, míg az országos átlag 16,3 év, a nőknél Nógrád megyében 20,5 év, az országos összesen pedig 21,5 év.
- A fiatalabb rokkantsági nyugdíjasok megyei halandóságánál azt tapasztaltuk, hogy elsősorban a nyugat-dunántúli megyékben és Nógrádban a legalacsonyabb az átlagos várható élettartam, amire nem számítottunk, összehasonlítva az ország keleti és nyugati régióinak gazdasági-társadalmi fejlettségi állapotával.
- A fenti jelenség hátterét vizsgálva, az újonnan rokkantsági nyugdíjba vonulók évenkénti elemzése alapján azt láthatjuk, hogy azokban a megyékben kedvezőtlenebb a halandóság, ahol alacsonyabbak a megrokkanási arányok („kevesebb a rokkant”), ahol pedig magasabbak a megrokkanási arányok, ott az életkilátások is kedvezőbbek. A magasabb megrokkanási arány átlagosan jobb egészségi állapotot takar.
- Az öregségi nyugdíjasok esetében mindkét nemre Budapest emelkedik ki kedvező halandóságával, míg Borsod-Abaúj-Zemplén, Komárom-Esztergom és Nógrád megyékben a legkisebb átlagosan a még várható élettartam.
- Külön érdemes kiemelni Nógrád megyét, ahol mind az öregségi, mind a rokkantsági nyugdíjasok helyzete kedvezőtlen a halandóság szempontjából. A megyében korábban működő bányákban és gyárakban dolgozók nehéz körülményei, rosszabb egészségi állapota fejeződhet ki ily módon.

29. ábra

*Az öregségi nyugdíjasok még várható élettartama, 2004
60–64 éves korcsoport (férfiak)*

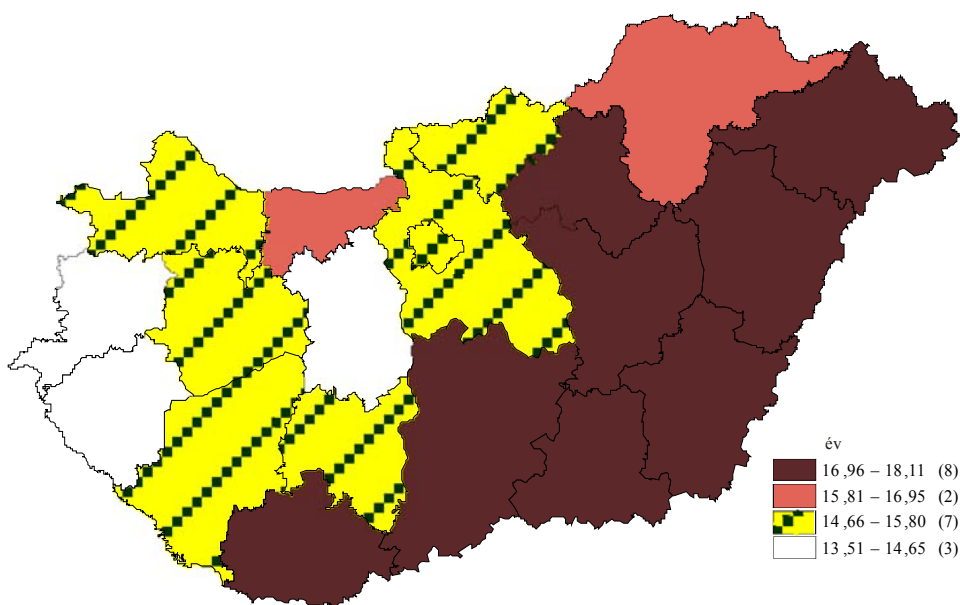

60–64 éves korcsoport (nők)

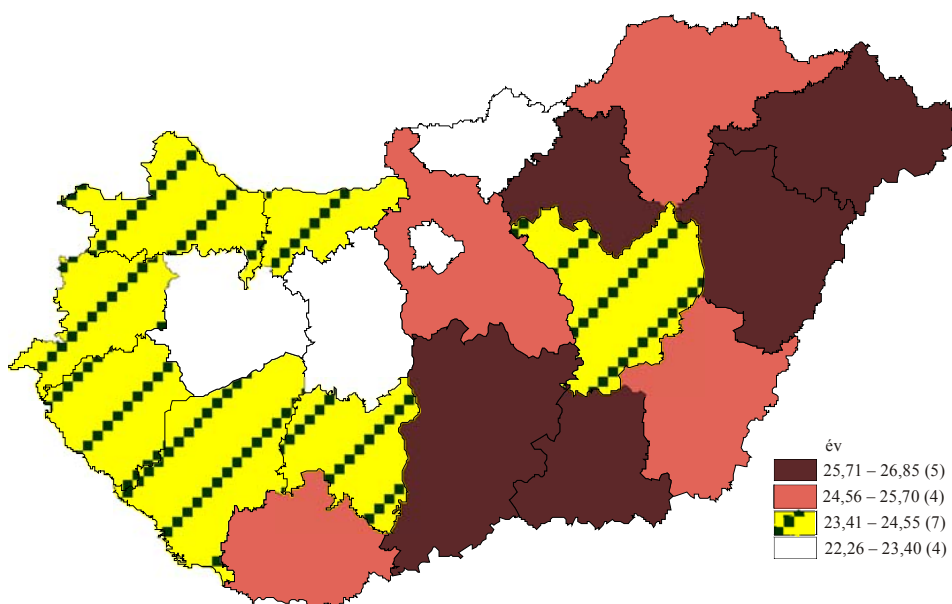

30. ábra

*A rokkantsági nyugdíjasok még várható élettartama, 2004
50–54 éves korcsoport (férfiak)*

50–54 éves korcsoport (nők)

IRODALOM

1. A halandóság földrajzi különbségei Magyarországon 2004. KSH, Budapest, 2005
2. *Ágoston Kolos – Kovács Erzsébet* (2000): Halandósági modellek. Corvinus Egyetem, Budapest
3. *Chiang, L. C.* (1968): Introduction to Stochastic Processes in Biostatistics. Wiley. New-York
4. *Csikás Endre* (2003): A nyugdíjasok és nyugdíjszerű ellátásban részesülők halandósága a 2002. évben. ONYF belső anyag
5. *Dr. Császár Gyula – Hollósné dr. Marosi Judit* (2009): 1996–2006 közötti új rokkantsági nyugdíjasok főbb adatainak vizsgálata. Nyugdíjbiztosítási Értesítő, június
6. *Hablicsekné Richter Mária – Hollósné dr. Marosi Judit* (2007): A nyugdíjban, nyugdíjszerű ellátásban részesülők népességen belüli arányai (2004–2005). ONYF, Budapest
7. *Hablicsekné Richter Mária – Hollósné dr. Marosi Judit* (2007): A nyugdíjban, nyugdíjszerű ellátásban részesülők halandósága (2004). ONYF, Budapest
8. *Hollósné dr. Marosi Judit – H. Richter Mária* (2008): A nyugdíjban, nyugdíjszerű ellátásban részesülők halandósága (2004). Statisztikai Szemle, 86. évfolyam 9.
9. *H. Richter Mária – Korándi Márta* (2005): Pénzügyi és biztosításmatematikai alapismeretek. BOI, Tankönyv, Budapest
10. *Kovacsicsné Nagy Katalin (szerk.)* (1996): Demográfia. KSH és ELTE ÁJTK Statisztikai és Jogi Informatikai Tanszék, Budapest
11. *Kovács Katalin – Hablicsek László* (2006): Iskolázottság és halandóság. KSH NKI, Budapest
12. *Krekó Béla* (1994): Biztosítási matematika. Életbiztosítás I. Budapest, Aula
13. *ONYF*: Nyugdíjban, nyugdíjszerű ellátásban részesülők állománystatisztikai adatai (2004, 2005. január)
14. *Pallós Emil* (1971): Magyarország halandósági táblái 1900/01-től 1967/68-ig. KSH Népeségtudományi Kutatóintézet
15. *Radnóti László* (2003): Az élettartamok statisztikája. Statisztikai Szemle, 81. évfolyam 6.
16. *Rinágel József* (1981): Halandósági táblák elkészítésének matematikai és számítástechnikai megfontolásai. KSH, Rendszerfejlesztési Közlemények

Kulcsszavak: nyugdíj, halandóság, várható élettartam, megyei különbségek.

Resume

This study deals with regional mortality of beneficiaries receiving pensions or retirement benefits in 2004. It shows the used data (number and mortality rate, by age-groups, the distribution of periods spent in the pension system) weighted by main benefits (old-age pension and disability one) by county/region. The paper presents differences among regional mortalities in the cases of old-age and disability pensions.